

לחקר ועיון בפירוש רש"י והפלת לימודו

ז"ה, סיון ופרשיות נשא-קרח תשע"ז, גליון ע

מתיבתא דרש"י

ללימוד והעמקה בפירוש רש"י על החומש

ספריה למאות מפרשי רש"י * בית עקד לכחצי יד ודפוס רש"י קדומים * סיעורי עיון * מבחנים ומענקים * גילוי גזרים * הולאה לאור

מה

בגיליון:

למה פירק משה המשכן בכל ימי המילואים? למה התפלל דווקא על יהושע? ולמה נפל על פניו?
מתי נקרא משה "בן עמרם"? / רמזי שבעה קני המערה / האם עמלה של תורה רשות היא?
אלה הדברים שאין להם שיעור – חלה יש לה או אין לה שיעור? מה בין נחתום לבגל הבית...
דרך הנשר הוא דרך ישי"ה, וכנשר יעוף השמים, כן דרכי חיים... / סימניות בגונין הפוכים!

דבר המערכת

הללוהו בצלצלי תרועה

בהגיענו בשעה טובה לגיליון השבעים של "מתיבתא דרש"י", טבעי כי צפים ועולים במחשבתנו מושגים שונים הקשורים למספר שבעים, כמו: "שבעים פנים לתורה", "שבעים זקנים" וכו'. המספר "שבעים" מבטא גם את שלימות החיים, כפי שנאמר "ימי שנותני בהם שבעים שנה". כעין זה ניתן להמליץ אודות "מתיבתא דרש"י" בהשלימו שבעים גליונות, על מדוריהם המגוונים. לאורך שבעים הגליונות, עד כה, הופיעו ע' סיעורי עיון בפירוש רש"י. סיעורים שמטרתם הקניית גישה נכונה ללימוד רש"י, כיצד ללמוד ולדייק בדבריו – לקיים דברי הרא"ש "ותדקדק בו כאשר תוכל!"

כן נכתב על אודות ע' זקנים "גיבוריו של שלמה", הלא המה גדולי ישראל מפרשי רש"י לדורותיהם, שעמלו על כל קוץ וקוץ בפירוש רש"י, וישבו שבעה נקיים על כל טיפת דיו שבדבריו (ועדיין לא פורסמו אלא מיעוטם, וידועים לנו כשלש מאות מפרשי רש"י לחומש). במדורי "שיר המעלות לשלמה" צוטטו ע' אמרות של גדולי הדורות בהפלטת הנחיצות הגדולה והסגולה הנפלאה בלימוד ועיון בפירוש רש"י לחומש. ועוד ועוד מדורים מגוונים.

לימוד הפשט הפשוט הוא יסוד היסודות לכל ע' הפנים שבתורה. ועל כך כותב הרמב"ן (בהקדמתו לפירוש התורה) על פירוש רש"י "כי לו משפט הבכורה", וכפי שהצהיר רש"י עצמו זה כמה: "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא..." (וגם כאשר מביא מדרש אגדה, הרי זה משום שהיה לו הכרח לכך מפשטות הכתובים, ואכמ"ל). גם גדולי ישראל שהגיעו לפסגת ההבנה בע' הפנים לתורה, עדיין מוצאים טעם ומשתעשעים בעומק הפשט שבפירוש רש"י... לימוד חומש ורש"י הוא איפוא לימוד ל"כל ימי שנותני בהם שבעים שנה", מימי הנעורים עד זקנה ושיבה – בחכמה ובמנין, שהרי הוא לימוד מעמיק ועיוני גם ל"שבעים זקנים", וגם למשיג "שבעים פנים לתורה".

הלומד את פירושו של רש"י כראוי, יודע כי המושג "פשוטו של מקרא" אין פירושו הבנה שטחית. ועל כן כותב המאירי (בפתיחה למסכת אבות): "... ראש לכל החיבורים שנתחברו דרך פירוש (היינו פשט) הוא פירוש רש"י ז"ל... דבריו כולם נכוחים למבין, אין מעלתו ניכרת רק ליחידים...". כלומר, רק יחיד סגולה מבינים אל נכון את 'פשוטו של רש"י'. עם זאת "מתיבתא דרש"י" (העלון והמפעל) לקחה לה למטרה את הנחלת לימוד רש"י באופן 'שמעלתו תהא ניכרת' לא רק ליחידים...

כבר אמרו דורשי רשימות על הפסוק (בסוף תהלים) "הללוהו בצלצלי תרועה", "תרועה" אותיות "תורה-ע", שיש להלל להשי"ת על התורה המתפרשת בע' פנים. ואנן בדין, מודים אנחנו לך על התורה שבע' הגליונות. מודים על העבר ומתפללים על העתיד. על דרך אמרם ז"ל (מגילה ט, ב) אל תקרי "שבעים" אלא "שבעים", נענה אבתרייהו בגיליון ה"שבעים" כי אין אנו "שבעים" – אלא מלאים תקווה להמשיך ביתר שאת וביתר עוז, להגדיל ולהאדיר את תורת רבין של ישראל. זכותו הגדולה תגן באלף המגן עלינו ועל כל ישראל, אמן ואמן.

שיר המעלות לשלמה

בנוסח "רבנו של עולם", שבסדר ספירת העומר, אומרים: אתה צויתנו וכו', כדי שיטתה נפשות עמך ישראל מזהמתם; ובכן יהי רצון וכו', יתקן מה שפגמתי וכו', ואטתה ואתקדש וכו', ועל ידי זה יושפע שפע רב וכו'. גם בכח לימוד חומש ורש"י לתקן את נפשותינו מכל סיג ופגם לטהרנו ולקדשנו, ולהמשיך שפע רב בכל. וסימנך רש"י נומריקון יושפע שפע רב. מפי הה"צ רבי דוד אבוחצירא שלי"א; ועוד

כללים בפירוש רש"י

"בכל מקום שתמצא שנוכח משה רבינו ע"ה בדבריו רש"י ז"ל (בכניו) 'בן עמרם', הטעם כי ידוע אדם שיש לו שונא אינו מוזכרו בשמו המובהק, רק דרך קנטור. ולכן בכל מקום שישאר נתרעמו על משה רבינו ע"ה כתב רש"י 'בן עמרם', במקום שהיה לו לכתוב משה (ראה רש"י בפרשת שלח (ו, ל) בפסוק 'ויהם כלב את העם אל משה'... צווח ואמר וכו' זו בלבר עשה לנו בן עמרם, השומע היה כבוד שבא לספר בגנותו..."; ובפרשת דברים (א, א) אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם היותם שומעים מכן עמרם ולא השיבותם דבר כו'; ושם (א, ב) בפסוק 'אימה אשא לבדי תרחם ומשאבם',... הקדים משה לצאת, אמרו, מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו; אחר לצאת, אמרו, מה ראה בן עמרם שלא לצאת...". אף על פי שבפרשת בשלח [שמות יד, ד] על הפסוק 'ויעשו כן' פירש רש"י 'בן עמרם', ושם משמע לשבח (ושאמרו "אין לנו אלא דברי בן עמרם"). יש לומר מדרהו המעשה דבר התנגדות לישראל, שהוצרכו להתקרב אל ורדפם, לכן נקט רש"י בשם 'בן עמרם'...".

(*) וכן בגמרא (פנהדרין פב, א) תפשה (ומרי לכוזי) בבאוריה והביאה אצל משה, אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת וכו'. אולם לכאורה מצינו שנאמר בן גם לא במקום נגא, כגמרא (שבת פט, א) בשעה שירד משה מלפני הקב"ה, בא ששן ואמר לפניו רבש"ע תורה הוכן היא וכו', אמר לו לך אצל בן עמרם וכו'. וכן בגמרא (נדרים לב, ב; פנהדרין ק, א) מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבל ואמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם [ממחלקותו של קרח ועדתו] אנו מאירים, ואם לא אין אנו מאירים.

וראה גמרא (ברכות לב, א - גירסת העין יעקב) אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, עכשיו יאמרו הגוים תשש כחו כנקבה, ואינו יכול להציל. אמר לו הקב"ה: בן עמרם, והלא ראו כבר נסים שעשיתי להם וכו'. וכתב עלה ה"ב איש חי: שם: ויש להקשות למה לא קרא בשמו אלא קראו בן עמרם. ונראה לי כס"ד קראו בן דרך חיבה, כי כשעלה למרום קראוהו המלאכים ילוד אשה, והוא דרך גנאי קצת, ועתה אמר לו מן הראוי אקרא אותו ילוד אשה כאשר קראו המלאכים דרך גנאי, על אשר אמרת יאמרו תשש כחו כנקבה ולא דברת דרך כבוד, אך הואיל ולבך שלם, שמרת בן ילדשחוק מרת הדין מעל ישראל, לא אולול בך לקראך ילוד אשה, אלא אקראך בן עמרם דרך כבוד וחיבה, עכ"ד. ויש ששם הכוונה לשלול הכינוי ילוד אשה, אם כן דרך כבוד הוא.

רש"י לחידודא

ארבע מיתות (לא של בית דין) בקרה??
(תשובה בחומש ורש"י באחת מפרשיות של החודש)

פתרון החידה של גליון הקודם: כנס הסנה שהתרחש במדבר נאמר גם בפרשה זו - **אן ואיך** !! = "כנס הסנה התרחש במדבר", כפי שנאמר בפ' שמות (ג, א-ב) "ומושה היה רועה גוי אחר המדבר ויבא אל הר האלקים חרבה גוי וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל", כעין נס זה שהתרחש במדבר, "נאמר גם בפרשה זו", כלומר בפ' במדבר, בו נאמר (ד, יג) "ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן", ופירש רש"י: "יואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו...".

כתובות להזמנות, הערות והארות, תרומות והנצחות:

בארה"ק: טרומפלדור 36 פרדס כץ * ת.ד. 1868 * טלפקס: 03.5790515 * דוא"ל: pardes-katz@neto.bezeqint.net
בארה"ב: 1315 Lincoln Pl. Brooklyn NY 11213 * טלפון: 917.4491919 * דוא"ל: mesivtausa@gmail.com

שיעור חלה

ממ"ח. וכפי שאכן מצינו בספרי שדרשו כן בפסוק הבא: "תתנו לה' תרומה", שיהא בה כדי מתנה לכהן, מכאן אתה אומר שיעור חלה של בעל הבית וכו'.

מהדברים שיש להם שיעור?

הביאור בכל זה, לרש"י קשה כיצד אפשר לומר שאין שיעור לחלה, והיינו שדי במשהו, בשעה שנאמר ברישא דקרא: "ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה", וכדפירש רש"י: "ראשית תלקח חלה אחת תרומה לשם השם", ו"חלה" יש לה שיעור מסוים, כפי שפירש רש"י: "חלה - טורט"ל בלעז", והיינו חררה. לכן מפרש רש"י: אמנם "לא נאמר בה שיעור, אבל (מכיון שהתורה מצווה "חלה תרימו תרומה") חכמים נתנו שיעור", כלומר, שהשם "חלה" מורה על חשיבות מסוימת (חלה ולא פירורין, וכיוצא בזה), ולכן קבעו חכמים שיעור לחלה גם בכמות.

אמנם לפי זה אפשר לטעות ולחשוב שהחכמים קבעו שיעור קבוע בגודל החלה כשלעצמה, כחלה של קרבנות, לכן מוסיף שהשיעור נקבע ביחס לעיסה "לבעל הבית אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח". ולפי זה (שהשיעור קשור לתיבת "חלה") מובן מאליה טעם ההבדל בין בעל הבית לנחתום: בעל הבית אופה חלות גדולות וכולן עבורו ובני ביתו, ולכן גם שיעור החלה גדול יותר ואילו נחתום אופה לכל סוגי הקונים, ויש ביניהם חלות קטנות, ומה שנשאר לו הוא רק הריווח לאחר ההוצאות שהיו לו, ולכן שיעורו קטן יותר. לכן מביא את שני השיעורים, כי כללות השיעור מיוסד על הנאמר "חלה (תרימו תרומה)", וכן ההבדל בשיעורים נעוץ בתיבה זו, לא הרי חלת בעל הבית כחלת הנחתום.

מפרשי רש"י האריכו ליישב סתירה הנ"ל, שתחילה אומר שאין לחלה שיעור כלל מדאורייתא, ואילו על "תתנו לה' תרומה" אומר שיהא בה כדי נתינה. יש אומרים ש"תתנו" הוא אסמכתא בעלמא (רא"פ); יש מפרשים למצוה הוא דקאמר (גור אריה); ויש מתרצים שכדי להפקיע איסור טבל די במשהו, אך כדי לקיים מצות הנתינה לכהן צריך להיות כדי נתינה (ראה שו"ת נודע ביהודה, מהדורא תניא יורה דעה סימן רא').

ולפי האמור לעיל נמצא שדעת רש"י הוא שגם ההפרשה מדאורייתא מחייבת חשיבות, ולא די במשהו או בפירורין וכיוצא בזה. כן מובן שגם שיעור החכמים קשור לשיעור שאמרה תורה בהפרשה ולא לנתינה לכהן. וטעמו ונימוקו עמו: בפשוטו של מקרא משמע שגם "תתנו לה' תרומה" מדבר בעצם מצות הפרשת חלה, ולא במצות הנתינה לכהן (עליה מדובר בפ' קרח, ראה רש"י שם יח, ח). ומה שנאמר שוב "תתנו לה' תרומה", אף שכבר נאמר "תרימו תרומה להו"ה" (פסוק ט), הוא רק "לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה".

ואתם תלוקטו: ביאורים לפירוש רש"י; לקוטי שיחות, חלק יח

(פ' שלח טו, כ-כא) ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה בתרומת גורן כן תרימו אותה. פירש רש"י: "כתרומת גורן" - שלא נאמר בה שיעור, ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, אלז חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה ולנחתום אחד מארבעים ושמונה.

צריך ביאור, הרי שפתי רש"י ברור מללו (פ' בראשית ג, ח): "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא, ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו" (ועל דרך זה שם פסוק כד ובכמה מקומות), ואם כן בשלמא מה שמפרש "כתרומת גורן" - שלא נאמר בה שיעור, ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור" מובן, שבכך מפרש הדגשת הכתוב "כתרומת גורן", אבל לשם מה מוסיף "אבל חכמים נתנו שיעור", מה זה נוגע לפשוטו של מקרא. ואם תימצי לומר שבא להבהיר: "שלא נאמר בה שיעור" היינו במקרא, "אבל חכמים נתנו שיעור", עדיין צריך ביאור, מה ראה על ככה לפרט מהו השיעור שנתנו חכמים, הרי רש"י לא בא אלא לפשוטו של מקרא ולא להורות הלכה.

מהדברים שאין להם שיעור?

ואף אם נדחוק שרש"י רצה שתהיה לנו השגה בשיעור חלה (ובפרט שאינו שיעור הרגיל), היה מספיק שמזכיר "לבעל הבית אחד מכ"ד", וכפי שמצינו בתרגום יונתן שמביא רק השיעור (לבעל הבית): "חד מן עשרין וארבעה תפרשון אפרשותא לכהנא". ואם כן מדוע הוצרך רש"י להביא גם שיעורו של נחתום, ולא הסתפק בשיעור השייך ונוגע לרוב בני אדם [ראה רש"י פרשת תבא (דברים כח, טו) "ולא תאמין בחיך", זה הסומך על הפלטר], וכבפירוש רש"י בפרשת קרח (להלן יח, כט) שהביא רק שיעור דבינונים.

יתירה מזו, לכאורה המשך פירוש רש"י הוא בסתירה לתחילת פירושו, תחילה פירש "כתרומת גורן" - שלא נאמר בה שיעור, ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, והיינו, לא זו בלבד שהתורה לא נותנת שיעור לחלה, אלא גזור ואומר מפורשות: "כתרומת גורן כן תרימו אותה", שיפרישו חלה ללא שיעור, ואם כן איך מתאים לכך ההמשך: "אבל חכמים נתנו שיעור". וכיוצא בו הקשו מפרשי רש"י על הסתירה שבין פירוש רש"י זה לפירושו בפסוק הבא: "מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם", ופירש רש"י: "תתנו לה' תרומה", לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר "תתנו" שיהא בה כדי נתינה. הרי בפסוקינו אומר שאין לחלה שיעור כלל מן התורה.

והנה אם משום מה החליט רש"י להוסיף: "אבל חכמים נתנו שיעור", כולל פרטי השיעור: "לבעל הבית אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח", לכאורה היה לו לבאר גם את סיבת ההבדל בין בעל הבית לנחתום, כבספרי. מה גם היה מתאים יותר לומר כן בפירושו לפסוק הבא: "תתנו לה' תרומה", לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו, שיהא בה כדי נתינה. ושם היה מתאים להוסיף: 'חכמים נתנו שיעור [לנתינה זו] לבעל הבית אחד מכ"ד ולנחתום אחד

פרד"ס היה לשלמה

"ככל דיבור של רש"י יש ענינים מופלאים" (של"ה, שבעות) "יש בדבריו רזין עילאין" (סג הגדולים)

(פ' נשא י, א) ויהי ביום כלות משה להקים. פירש רש"י: ולא נאמר 'ציוס הקיס' מלמד שכל שצעת ימי המילואים היה משה מעמידו ומפרקו ונאזות היום העמידו ולא פרקו וכו'. יתכן שרמז למה שנאמר (משלי כד, יז) "שבע יפול צדיק וקם".

(פ' בהעלותך ח, ב) אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. פירש רש"י: ששה שעל ששת הקנים, שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי וכו' וכן שלשה המערביים וכו'. שלשה המזרחיים שבימין רומזים לתורה עבודה וגמילות חסדים, שלשה המערביים שבשמאל רומזים לבני חיי ומזוני, וכולם צריכים להיות פונים אל מול פני המנורה, לקדושה העליונה.

[ויש להוסיף מה שמובא בספרים כי המנורה רומזת על כללות נשמות ישראל, ולכן "מקשה תעשה את המנורה", לרמז על אחדות נשמות ישראל במקורם ושורשם. ואחר כך היה "מקיש בקורנס וחותר ככשיל לפשט אבריה", לרמז על ירידת הנשמות בגופים מחולקים, ושבעה קני המנורה מורים על ז' מידות וחלוקי אופנים בעבודת ה', ועל אף שאין פרצופיהם דומות זו לזו והניגוד שבין אופני העבודה צריכים לכוללם יחד, "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (ראה: צורר המור, אלשיך, ועוד. וראה גם שופריה דיעקב, מדור מילין שפירין ובהערה שם). ולפי הנ"ל בא לרמז על אחדות ישראל בין העוסקים בעמודי העולם, ובין אלו העוסקים בישובו של עולם, בכללות ובפרטות. כן יש לציין לספר הגור פ' תרומה שרמז בקני המנורה על איש ואשה - אשפ"ך].

(פ' שלח יג, יז) ויקרא משה לחושע וגו'. פירש רש"י: התפלל עליו יה יושעך מעצת מרגלים. הטעם שהתפלל דווקא על יהושע, כי בפ' בהעלותך (לעיל יא, כז-כח) נאמר שאמר על אלדד ומידד שהיו מתנבאים במחנה "אדני משה כלאם". ופירש רש"י: לפי שהיו מתנבאים משה מת יהושע מכניס. אם כן היה חשש שהמרגלים יצליחו לפתותו לעכב ביאת הארץ.

(פ' קרח טו, ד) וישמע משה ויפול על פניו. פירש רש"י: מפני המחלוקת, שכבר זה צידס קרחון רציעי וכו'. לכאורה דברי רש"י סתרי אהדדי מיניה וביה, שמתחילה כתב שנפל על פניו מפני חומר עוון המחלוקת [שאם לא כן לשם מה צריך לפרש מפני המחלוקת], ואחר כך כתב "שכבר זה בידם סרחון רביעי", ולא משום חומר העון. אלא יש לומר על פי המדרש (בראשית רבה פרשת נח לה, ו) גדול השלום שאפילו עובדי עבודה זרה ושלום ביניהם, אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהן. אבל משנחלקו מה הוא אומר (הושע י, ב): "חלק לבם עתה יאשמו" (הובא ברש"י הושע שם; וראה רש"י סוף פרשת נח יא, ט). אם כן במחלוקת של קרח - משנחלקו, עתה יאשמו על כל ארבע הסרחונות.

רשפי אש; ימי זכרון, ל אב בהערה

בפ' אחרי (כב, א) ד"ה וטומאתו עליו, פירש רש"י: בטומאת הגוף מדבר וכו' על כרחך ממשמעו אתה למד וכו'. עיין שפתי חכמים כלומר... היה לו לומר 'והוא טמא', עכ"ל. אך מצינו לעיל פרשת ויקרא (ה, ב) 'והוא טמא' ומוסב על אדם? בכ"ר י.ד.פ. אנטווערפן

אחדשכ"ת יש לי תירוצים לשאלות שנשאלו ב"מתיבתא דרש"י" במדור "שלח שלמה לבי מדרשא". השאלה באחרי מות - הרב שליט"א כבר תירץ היטב, אבל שבעים פנים לתורה, ומצורף בזה מה שכבר כתבתי בנידון בספרי דיוקי רש"י (חלק א'): בפרשת אחרי מות (טז, ב) רש"י ד"ה "וכי בענן אראה", כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני לפי שגלוי שכניתי שם יזהר שלא ירגיל לבוא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטורת ביום הכיפורים. נראה לי כי רש"י רומז למה שהגרי"א מדייק ממדרש רבה (הובא בספר קול אליהו) שרק שאר כהנים גדולים היו אסורים להיכנס לקודש הקודשים אלא ביום הכיפורים, מה שאין כן אהרן שהיה מותר להיכנס בכל שעה, רק שיכנס כסדר העבודה האמורה בפרשה. וזה מה שרש"י כותב שלפי פשוטו "יזהר שלא ירגיל לבוא" - ירגיל דווקא, אבל מותר אהרן להיכנס שם אפילו שלא ביום הכיפורים, וזה רק מדרשו שכהנים גדולים יבואו אך ורק ביום הכיפורים. וזה גם מסביר מה שרש"י כותב בסוף הפרשה (בפסוק לד) להגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת המלך, שהוא הלשון של תורת כהנים (פרשתא ה פ ר כ א אות ה), ולפני זה הוא מוסיף תוספת שלו: "כשהגיע יום הכיפורים עשה כסדר הזה". והביאור כמו שכתבתי כי אהרן לא היה צריך לחכות ליום הכיפורים, אבל מכיוון שכתוב בתורת כהנים שאהרן לבש אותם לא לכבודו, מזה רש"י מדייק כי אהרן בכל זאת לא לבש אותם אלא ביום הכיפורים, עד כאן ממה שכתבתי בעבר בספר דיוקי רש"י.

ואם כבר הואילתי לדבר עם הרב שליט"א רציתי להביא לתשומת לב הקוראים של מתיבתא דרש"י שכבר יודעים היסוד שנידון בו הרבה בעבר, כי כאשר רש"י כותב קושיא בפירושו למעשה יש עוד קושיא נסתרת, דעו לכם שהיסוד הזה נכון לא רק בפירוש רש"י על החומש, אלא הוא גם נכון בפירושו על הגמרא. כי כך כתוב בכללי רש"י הנדפס בסוף מסכת ברכות בש"ס ווילנא, עיין שם. וכבר אמרתי ברבים לאברכים שמעבר למצווה והחובה ללמוד פרשת השבוע עם פירוש רש"י, זה מאיר עיני הלומד כיצד לגשת וללמוד רש"י גם בגמרא.

בפרשת מצורע (יד, יא) פירש רש"י ד"ה "לפני ה'", בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים. ראיתי ששאל הר"ה ג'ר' מנחם מענדל רייצס שליט"א מדוע רש"י כותב בשער נקנור, הלא פשט הפסוק קאי לא רק על הבית השני, אלא גם במשכן ומשכן שילה והבית הראשון ומה ראה רש"י לציין דווקא שער נקנור שהיה רק בבית השני.

לעני"ד הדבר מובן מפרשת סוטה. בפרשת נשא (ה, טז) כתוב "והקריב אותה הכהן והעמידה לפני ה'", ושם (בפסוק יח) כתוב "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'", ופירש רש"י: והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה', אלא מסייעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה. "לפני ה'", בשער נקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים, גם כאן רש"י מציין דווקא שער נקנור. וגורסים בגמרות שלנו במשנה בסוטה (דף ז, א): ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור [והבי"ח גורס לשער מזרח לשער נקנור] ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומטהרין את

המצורעים, ופירש רש"י: שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים.

מבואר שקודם הסוטה באה לשער המזרח, שהוא השער החיצון, בין הר הבית לעזרת נשים, ומשם לשער נקנור בין עזרת נשים לעזרת ישראל. לכן בפרשת נשא, מפרש רש"י דווקא את ה"לפני ה'" השני (בפסוק יח, ולא בפסוק טז), כי השני הוא דווקא בשער נקנור, כי עכשיו משקים אותה וחובה להשקות אותה סמוך לעזרת ישראל, ואילו הראשון הוא או השער החיצון, או שער נקנור, או כל מקום ביניהם, שהוא מכוון להיכל - אין זה משנה, כי הכל כלול כדי לייגעה. ולכן רש"י שותק בפעם הראשונה ואינו מסביר מה זה לפני ה'.

בפרשת מצורע כתוב "והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואותם לפני ה' פתח אוהל מועד". בבית השני אפשר לטעות ולחשוב שמדובר בשער החיצון (וכמו שמצינו בפרשת נשא ה, טז), שכן עוד לא נתנו דם על המצורע בפסוק הזה וסלקא דעתך שאין חובה כעת להעמידו סמוך לעזרת ישראל, קמשמע לן רש"י שאכן כבר כאן מדובר בשער נקנור דווקא (ומקורו בתורת כהנים). אבל במשכן ובשילה ובבית הראשון לא היתה עזרת נשים, אלא פתח אחד או שער אחד ואין מה לטעות, ולכן רש"י כתב דווקא שער נקנור כי רק בבית השני יש מקום לטעות בהבנת הפסוק.

ויש להעיר כי בפרשת נשא האשה נכנסה קודם דרך השער החיצון, ואחרי זה הגיעה לשער נקנור, ולכן להבליט את ההבדל בין שער החיצון לשער נקנור רש"י מוסיף וכותב בשער נקנור "הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים", נכנסים לעזרת ישראל ולא נכנסים מהר הבית לעזרת נשים. ואין צורך בתוספת זו בפרשת מצורע כי שער החיצון לא מוזכר כלל. גם יש להעיר כי דרך רש"י לבאר מה היה במשכן, ומה היה בבית המקדש, אם יש הבדל. בפרשת ויקרא (ד, ה) פירש רש"י: אהל מועד המשכן, ובבית עולמים ההיכל. ושם (בפסוק יב) במשכן חוץ לשלש מחנות, ובבית עולמים חוץ לעיר. ובפרשת חקת (ט, טז) ד"ה "אל נכח פני אהל מועד", עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם. אין צורך לפרש היכן הוא עומד בזמן המשכן כי הפסוק כפשוטו, אבל בירושלים יש מקום לטעות היכן זה נכח פני ההיכל ולכן פירש רש"י להדיא היכן הוא עומד.

בברכת כהנים באהבה, דוד קליין [בעל "דיוקי רש"י"]

תשובת המערכת: גם זה וגם זו לטובה. אך לא ירדתי לסוף דעתו מה עיני פירושו הנפלא בפ' אחרי להכרח לבי הפירושים.

ראיתי את שאלתו של הרב פייערשטיין על שני הפירושים ברש"י "כי בענן אראה". והנה הדבר פשוט מאוד, בכל הארבעים שנה במדבר היה הענן על המשכן, ככתוב פסוק אחרון בספר שמות "כי ענן ה' על המשכן יומם" וגו', וראה בספורנו פרשת אמור (כד, ג) בפסוק "יערוך אותו אהרן" וזה לשונו: "איך על פי שהייתה הדלקת הנרות וכן קטרת התמיד כשרה בכהן הדיוט לדורות, כפי מה שקבלו ז"ל, מכל מקום נאמר בשניהם אהרן, כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן בכל יום כעניינו לדורות ביום הכפורים, שנאמר בו 'כי בענן אראה על הכפורת', וזה כי בכל ימי המדבר נאמר 'כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו' וכו', ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטרת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים על ידי כהן גדול, כמו שנעשים לדורות ביום הכפורים". לאור האמור לעיל הבן חמש למקרא ישאל את אביו או את רבו והאיך עבדו עבודת יום הכיפורים בבית המקדש שלא היה בו ענן?

מוכרח רש"י להביא את הפשוט לתקופת ארבעים שנה במדבר, ואת המדרשו לכל הזמן ממתי שנכנסו לארץ ישראל עד שנחרב בית המקדש שיבנה בב"א.

ביקרא דאורייתא, יוסף הרבסט בעל "כאיל תערוג"

תשובת המערכת: לפי זה אדרבא הקושיא בפירוש הראשון היא לא זו בלבד דמאי נפקא מינה כאן שגילוי השכינה הוא "בענן" דווקא, אלא אף זו: למה הוצרך לחזור ולפרש "בענן" והלא כבר כתב "כי ענן ה' על המשכן יומם". אבל לא זכיתי לירד לסוף דעתו בשאלת הבן חמש: האיך עבדו עבודת יום הכיפורים בבית המקדש שלא היה בו ענן? הרי לפי פשוטו אין הענן תנאי לעבודת יום הכיפורים, אלא נתינת טעם ל"אל יבא בכל על אל הקודש".

בריש פ' בחוקתי (ויקרא כו, א) פירש רש"י: "אם בחוקתי תלכו", יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר 'ואת מצותי תשמרו', הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו', שתהיו עמלים בתורה. וכתב ב"דבק טוב": קשה ליה מילת 'אם' דמשמע שהוא רשות, אם כן משמע שיש רשות בידינו לעשות ולקיים המצות, וזה אינו - שמחויבים אנחנו לעשות... לכן פירש "יכול זה קיום המצות", ורצ"ל אם כן שקאי אמצות משמע שרשות לעשותם וזה אינו, לכן פירש כשהוא אומר וכו', עכ"ל. ולעני"ד כולו מוקשה, א' הרי רש"י עצמו אומר שהקושה לו יתור לשון 'אם בחוקתי תלכו', וכפי שאומר מפורשת: "כשהוא אומר 'ואת מצותי תשמרו', הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו'...". ומה לנו לחפש מה קשה לו? ולהוסיף קושיא נוספת על קושייתו המפורשת? ב' לדבריו, מה מתרץ: "הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו', שתהיו עמלים בתורה", הרי הקושיא (הנוספת) במקומה עומדת, איך אמר הכתוב 'אם' דמשמע שהוא רשות, הרי חוב קדוש הוא לעסוק בדברי תורה.

בכ"ר הק' א. אייזיקזאהן

תשובת הג"ר אהרן שפירא שליט"א אבד"ק פרדס כץ: מכאן מפורש יוצא שדעת המחבר (בן דורו של המהר"ל) כדעת עוד מפרשי רש"י, שכל דיבור ברש"י יש קושיא נסתרת, כולל דיבורי רש"י שמפרט בהם קושיא, הרי גם בהם יש קושיא נוספת נסתרת (ראה: "משכיל לדוד" לרד"ק, פי בראשית א, ז; ולאורך כל הספר. וראה גם "דעת משה" פי יתר, בשם אביו המגיד מקאנז'ין שלימדו לדייק כך ברש"י. ולפניהם כתבו ב"קריני ראם" ריש פי יצא; ועוד; וב"בגדי אהרן" פי יצא; ועוד. ובקבוצותיו כתב בן תלמידו ב"צפנת פענח" פרשת בהר; ועוד. וכן הוא בעוד מפרשי רש"י. וכפי שהארכנו בעבר בביאור כלל גדול זה וההגיון שבו, ראה "מתיבתא דרש"י" גליונות כו, כט וסג במדור זה). ואף גם כאן מעבר לקושייתו המפורשת יתור לשון 'אם בחוקתי תלכו', ועוד קודם לה ישנה קושיא נסתרת איך שייך לומר 'אם בחוקתי תלכו', בלשון רשות על קיום מצות חיוביות.

ועל כך מתרץ רש"י שאכן לא מדובר כאן בקיום מצות, אף לא ממצות לימוד התורה שהוא אחד ומיוחד שבתרי"ג המצות, אלא מדבר בעמל התורה במדה יתירה [ואף גם בעצם מצות לימוד התורה יש חילוק בין יושבי אוהל שתורתם אומנותם לבין העוסקים ביישוב של עולם, דלא כשאר המצות שעצם קיום המצוה שווה לכל. אבל מכל מקום סוף סוף "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה..."] (רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, ח), אבל עמל התורה אינה שווה לכל נפש. ולכן מדייק רש"י: "שתהיו עמלים בתורה". ומהא גופא שנאמר "אם" למד כן, מלבד מה ש"קיום מצות אמור", כולל מצות הלימוד התורה (ראה גם לקוטי שיחות, חלק יז. ושם מבאר גם כן מה שפירש רש"י ד"ה "ואת מצותי תשמרו", הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים... והרי דיבורו ראשון מפרשו על עצם קיום המצות).

אודות פרשני רש"י וחיבוריהם

[ויש להוסיף בדרך הרמז, דבתוספות בגמרא שם איתא: פורענות ראשונה "ויסע" ... כדאמר במדרש שנשעו מהר סיני, כתיבוק היוצא מבית הספר שבורר לו והולך, כך היו בורחים מהר סיני. והנה איתא במדרש (בראשית רבה צז, ג) "וידגו לרוב בקרב הארץ", מה דגים הללו גדלין במים כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהו, כך הן ישראל גדלין במים בתורה כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהו. על כן בא הרמז בנוג"ן הפוכים, שכן נוג"ן בארמית הוא דג, שכאן עשו הפוך מדגים - אשפ"ד].